

SUBA JÁNOS*

A DÉLI HATÁRSZAKASZ HATÁRŐRIZETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

GUARDING THE HUNGARIAN–YUGOSLAVIAN BORDER 1921–1941

ABSTRACT

The Hungarian border control forces were reshaped by the Trianon Treaty to perform a twofold task. Their legal task was to guard the border, safeguard the relevant regulations and control distance and commuter traffic. Their covert task was to function as a military force along the border. It was their task to receive the first blows of a possible attack and thus slow down the enemy's penetration into the country until the army's main forces arrive. Therefore every third regiment of foot would be disguised as part of the border control forces up until 1938. In 1922, the new border guarding body was formed with the name of Customs Guard (Vámőrség) and it took over the roles of guarding the borders from the local police. From 1932 a restructuring starts to form it into a border control body. In 1938 it was made part of the Hungarian military forces and continued the guarding and defence of the borders as an armed body. Its highest organisational level was called brigade. Along the Southern border the hierarchic structure of the border guarding forces (patrols, platoons) was not changed, only their number was increased.

1. Bevezetés

Az I. világháború nyomán Európa-szerte alapvetően megváltozott a határátlépések jellege. A jogi szabályozás megváltozott. A kölcsönösség elve alapján a kormány kénytelen volt az útlevel-kötelezettséget általánossá tenni. Általánossá vált az útlevel, sőt sok esetben a vízumkötelezettség is. Az útlevelkiadás bürokratikusá vált. Beszűkül az útlevelek területi és időbeli hatálya.¹ A határok átjárhatósága a mérséklődött az utódállamokban fellángoló sovinizmus miatt. A vonatkozó magyar törvények nem változtak. Az 1939. évi honvédelmi törvény csak a határőrizet honvédelmi vonatkozásait szabályozta.²

A trianoni békediktátum aláírása³ után új helyzet állt elő a magyar határőrizetben, egyrészt a magyarság saját magával vált határossá, a határ túlsó oldalán is magyarok voltak, másrészt szerves gazdasági tereket és rokoni kapcsolatokat vágott ketté az új határ.⁴ Ennek az abszurd helyzet kezelésére nyújtott lehetőséget a kishatárforgalom. A magyar kormányok arra törekedtek, hogy a szomszédos országokkal szerződésben rögzítsék a kishatárforgalom szabályait. Igyekeztek egységes elveket követni és rendet kialakítani, melyet alapvetően sikerült is megvalósítani, bár az eltéréseket nem sikerült teljes mértékben kiiktatni.⁵

Összességében sikerült olyan helyzetet kialakítani, amely enyhítette a trianoni békediktátum káros hatásait a határ mentén.⁶ Ez bürokratikusabb volt, mint az I. Világháború előtti és kiterjedése is kisebb volt, csupán a határvonaltól számított 5–20 km széles sávra terjedt ki. Feladatát mégis betöltötte, lehetővé tette, hogy a birtokosok ne szakadjanak el birtokuktól, a rokoni kapcsolatok fenntarthatók legyenek, a megtermelt javak eljussanak a piacra.⁷

* Suba János PhD, térképtárvezető, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Térképtár, Budapest.

2.1. Katonai határőrizet – Csendőrség a határőrizetben 1919–1921

A határőrizet megszervezése a Vörös Őrség felbomlását követő hetekben, hónapokban megvalósult a megszállás alá nem került területeken az 1919-ben létrejövő Nemzeti Hadsereg, illetve az újjászerveződő rendvédelmi szervek, által. 1919-ben megszűnt a határrendőrség, amelynek legénységi állományát a rendelet az államrendőrség kötelékébe helyezte át. A határszéli rendőrkapitányságok és kirendeltségek azonban – mint az államrendőrség intézkedő szervei – továbbra is működtek.⁸

A határrendőrség megszűnte folytán feladatait a csendőrség vette át.⁹ Az ország határán szolgálatot teljesítő m. kir. csendőrség szolgálati teendőit a szolgálati utasítás 27. §-ának megtartása mellett végezte.¹⁰ A határszéli csendőrség ezen túlmenően köteles volt még a határ menti helyzetéből adódóan egyéb feladatokat is ellátni.^{11,12} A határőrizetben a pénzügyőrség továbbra is közreműködött.¹³

2.2. Határőrizet-haderő

A két világháború közötti időszakban módosult a határőrizetnek a haderőhöz fűződő kapcsolata, amelyet az ország megváltozott helyzete befolyásolt. A trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseit megismerve, a magyar katonai vezetés álláspontja az volt, hogy a megszervezendő hadsereg mellett a már meglévő fegyveres őrtestületek, rendvédelmi szervezetek létszámát kell felemelni. Így a belső rend fenntartását és a határőrizettel kapcsolatos teendőket ezért a már meglévő, de nem a Magyar Nemzeti Hadsereg kötelékébe tartozó fegyveres őrtestületekre kellett bízni, amelyek háború esetén arra is kötelezve voltak, hogy a magyar hadsereg háta mögött és a belterületen a katonai szolgálatot ellássák. Ilyen egyenruhás, fegyveres őrtestület volt a M. Kir. Csendőrség, a M. Kir. Államrendőrség és a M. Kir. Pénzügyőrség.

A gyakori határsértések, a csempészet ugrásszerű megnövekedése, a közerkölcsök romlása, valamint az ország határainak meghosszabbodása az említett testületek létszámának lényeges felemelését tette időszerűvé. A kormány az 1920. évi I. tc. 10. §-ában kapott felhatalmazás alapján 1921. január 3-án határozatot hozott az államrendészeti szervek és a fegyveres őrtestületek fejlesztésére. Így jött létre a vámőrség.¹⁴ Az 1922. évi VIII. tc. 4500 főnyi létszámot engedett. Az Antant közbiztonsági megfontolások alapján hozzájárult az új szervezet felállításához. Magyar részről azonban a testületet a M. Kir. Honvédség részének tekintették. Ez azt jelentette, hogy a honvédség engedélyhez kötött létszámán felül ez a fegyveres erő a határ mentén települt.¹⁵ Ez az új egyenruhás fegyveres őrtestület 1921. szeptember 1-jén vette át a határőrizeti szolgálatot a M. Kir. Csendőrségtől. Ezt az időpontot azonban nem minden határszakaszon tudták betartani.

Az önállóvá vált ország határőrizeti szervei lényegében kettős feladatot láttak el. Egyrészt – legális feladatként – megvalósították az államhatár őrizetét, ennek részeként a zöld határőrizetet és a határrend betartatását, valamint a távolsági- és a kishatárforgalom ellenőrzését. Másrészt – rejtett feladatként – a szervezetük álcájában katonai erőket rejtettek el a határ mentén. E katonai erők feladatát alkotta az ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása a honvédség fő erőinek megérkezéséig. E célból a magyar haderő 1/3-a, minden harmadik gyalog ezred a határőrizeti szervek (Magyar Királyi Vámőrség, majd Magyar Királyi Határőrség) fedésében tevékenykedett.¹⁶

A magyar határőrizeti szervek működési területét a határöv volt, amely két részből állt, a határsávból és a határkerületből. A határsáv az államhatár mentén húzódó 500, majd 100 méter széles területsávot jelentett. E sávba a határőrizeti szervek állományán kívül mindenki csak engedéllyel léphetett be. A határsáv azonban a határt őrző szervezeteknek nem

a teljes működési területét képezte. A határsáv mögött, az ország belseje felé eső területen helyezkedett el a határkerület. A határkerületnek az ország belseje felé eső vonala képezte a határöv belső végét. A határkerületben a határőrizeti szervezetek (Vámőrség, Határőrség, majd Határvadászok) más a társ rendvédelmi szervezetek határmenti alakulataival közösen láttak el határőrizeti szolgálatot.¹⁷ A határöv az ország teljes szakaszára kiterjedt, keskenyebbé és ellenőrizhetőbbé alakult a dualizmuskori elődénél.¹⁸

3. Határőrizet I. – Vámőrség 1921–1932

A magyar határőrizetben 1921 és 1932 között – a Vámőrség működésének idején – összesen 9213 fő vett részt. A határőrizetben részt vevő szervezetek voltak: a Vámőrség (4040 fő); az Államrendőrség (1640 fő); a Csendőrség (2108 fő); a Pénzügyőrség (825 fő); a vámhivatalok (600 fő). 1931-ben a M. Kir. Vámőrség hét kerületre, 54 szakaszra és 1512 őrsre oszlott.¹⁹

1932-ig a M. Kir. Vámőrség szervezeti felépítése nemigen, legfeljebb területi elhelyezkedése változott. Konkrét határszolgálati feladatok ellátására azonban az engedélyezett létszámból is csupán 3417 fő volt beosztható, a többiek a szervezet működéséhez szükséges funkciókat látták el. A beosztható létszám azonban soha nem volt teljes. Mintegy 1300 fő volt távol rendszeresen (továbbképzések, szabadság, betegség, fogda stb.). A csaknem 2266 km hosszú államhatár őrzésére 2100 fő maradt. Ebből a létszámból kellett a közel 200 kishatárforgalmi átkelőhely állóőrségét is kiállítani, amely a pihenőben lévőkkel együtt 800 főt tett ki. Az őrzésre így ténylegesen 650 fő maradt, a pihenőben lévőket leszámítva. A Magyar Királyság határainak őrzését összesen 325 járőr látta el, kétfős járőröket alapul véve.²⁰

A tiszti állományt, az országos felügyelőségen és kerületeken kívül a szakaszhoz neveztek ki. Egy szakasznál általában négy-hat tiszt teljesített szolgálatot. Az őrsök létszáma 5 és 14 fő között mozgott, a vámőr-szakaszparancsnokságok pedig 16 fővel működtek. A szakaszok alá úgynevezett utazást ellenőrző őrsök is tartoztak altiszttel, illetve tisztesekkel, a kishatárforgalmi határátkelőhelyek és a kevésbé forgalmas távolsági határátkelőhelyek határforgalom-ellenőrzésének végrehajtása, illetve felügyelete céljából. A szakaszparancsnokságokat nyomozókutyákkal is ellátták. Az őrsökon járőröket is alkalmaztak, az utazást ellenőrző őrsök kivételével.

3.1. Vámőrség a Déli határszakaszon

A déli határszakasz kiemelt jelentőségű volt a magyar–jugoszláv viszony alakulása és a felmerülő problémák miatt.²¹ A határőrizetet a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal – a későbbi Jugoszláv királysággal – szemben a Szombathelyi 7. vámőrkerület-parancsnokság, a Kaposvári 4. vámőrkerület-parancsnokság, és a szegedi a 6. vámőrkerület-parancsnokság alárendeltségében lévő 15 vámőrszakasz-parancsnokság alárendeltségében lévő őrsök valószínűsítették meg. A déli határszakaszon a Vámőrség szervezete 1929-ben 121 tiszttel, 28 altiszttel, 1362 főnyi legénységgel és 136 lóval látta el a szolgálatot. 3 körletben 15 szakasz alárendeltségében 33 őrs volt.²²

Szervezeti felépítése 1930-ban következő volt. A Szombathelyi körletben 4 szakaszparancsnokság működött 10 őrssel: Szentgotthárdi szakasz őrszei: Alsószőlőnök, Felsőszőlőnök (1930-ban), Apáttistvánfalva. Az Őriszentpéter szakasz alatt: a Dávidháza, Szentgyörgyvölgyi őrs működött. A Lenti szakaszt a Nemesnépi, Lendvaújfalvi őrs alkotta. Murakeresztúri szakaszon a Felsőszemenyei, Letenyi, Tótszerdahelyi őrs működött.

A Kaposvári körletben 6 szakaszparancsnokság működött. A Gyékényesi szakaszt a Légrádkakanyai, a Berzencei őr, a Barcsi szakaszt a Vízvári, Babócsai, a Sellyei szakaszt a Krancsevica pusztai, Drávasztárai, Lajos pusztai, és Darócihalmai őr alkotta. A Siklósi szakaszt a Drávaszabolcs-Kendergyári (a Kémesi őr megszűnt), és az Oldi őr, a Magyarbolyi szakaszt a Beremendi, Sároki, a Mohácsi szakaszt az Udvardi őr alkotta.

A Szegedi körletben 5 szakaszparancsnokságot hoztak létre: A Garai szakaszt a Karapancsai és a Hercegszántói őr, a Madarasi szakaszt a Katymári és a Kunbajai őr, a Tompai szakaszt a Csikériai és a Kelebiai őr alkotta. Az Alsóközponti szakasz a Bokortanyai és a Röszei őrökből a Szőregi szakasz a Kübekházi és a Kiszombori őrökből állt.²³

Az alakulatok és a parancsnokságok 50 objektumban voltak elhelyezve, amelyből 2 honvédségi (a két körletparancsnokság, amely Kaposvár és Szeged laktanyáiban volt) 13 kincstári, állami tulajdonban volt, 26 bérelt, 7 vásárolt objektum volt 2 őr körletét a pénzügyőrlaktanyában alakították ki (Letenye és Vízvár).²⁴

1925-ben újra szabályozták a határszolgálatot a megnövekedett utazási (határ)forgalom miatt. A forgalomellenőrzésbe 17 helyen vonták be a vámőralakulatokat. A déli határszakaszon 8 átlépő állomást jelentett. A szombathelyi 7. vámőrparancsnokság alárendeltségébe tartozó VII. vámőrszázadnál Körmend 26. Pinkaminszent, a IX. vámőrszázadnál Őriszentpéter 35. Dávidháza-Kotormány, a XI. vámőrszázadnál Murakeresztur 42. Letenye átlépőállomást. Letenyénél a szombathelyi kerületi főkapitányság rendőr központ murakeresztúri határszéli rendőrkirendeltséggel összehangoltan a nagykanizsai rendőrkapitányság látta el a határellenőrző szolgálatot a vasúti forgalomban, a közúti forgalomban (csak gépkocsiforgalom számára) pedig a vámőség helyi alakulata. A szegedi 6. vámőrparancsnokság III. vámőrszázadnál Tompa Csikéria vámőre a szegedi rendőr kerületi központ kelebiai határszéli rendőrkirendeltséggel együttműködve; a IV. vámőrszázad Alsóközpont röszei vámőre tehermentesítésére a szegedi rendőrkapitányság látta el a határellenőrző szolgálatot.²⁵

4. Határőrizet II. – határőség 1932–1938

A Magyar Királyi Vámőségét 1932 őszén szervezték át a Magyar Királyi Határőségé. A határőség létszáma 7314 fő volt, így a magyar határőrizetben részt vevők száma 1932-től 1938-ig 12 487 fő volt.²⁶

A volt vámőrkerületek mint határőr-kerületparancsnokságok, magasabb parancsnokság jelleggel működtek tovább. A határőr-kerületparancsnokságok működési területén és névleges alárendeltségében egy-egy határőrezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete stb. minden tekintetben megegyezett a M. Kir. Honvédség gyalogezredekével. A határőrizethez, azon kívül, hogy látszólag a kerületparancsnokságok alá rendelték őket, nem sok közülük volt, a valóságban a egyes dandárok harmadik, rejtett ezredét képezték.

A M. Kir. Határőség kerületeinek másik, különálló részét az úgynevezett határszolgálatosok alkották. A korabeli terminológia e névvel különböztette meg a határőrizeti feladatokat, ellátókat a határvédelemre létrehozott szervezettől. A határőrkerület-parancsnokságok alárendeltségében három határőrosztály tartozott. A határőrosztályok pedig három határőrszárnyból álltak. A határőrszárnyak pedig általában négy határőrőr munkáját irányították. Az osztály- és a szárnyparancsnoki helyek tisztí beosztások voltak. A hét határőrkerület-parancsnokság alárendeltségébe 21 osztály, valamint 63 szárny, illetve 156 őr tartozott. Az őrök személyi állománya 10 és 28 fő között mozgott. A leggyakoribbak a 14 és 19 fő közti létszámmal rendelkezők voltak. Az elméleti járőrsűrűség 1932-ben 266 járőr volt, a változatlan határszakaszra a M. Kir. Vámőség által korábban biztosított 325 járőrrel szemben.²⁷

A kishatárforgalmi határátkelőhelyeket ezen felül 250 „álló őrség” vigyázta, amely az átlépéseket is végrehajtotta. Csupán a kaposvári, majd a pécsi, a szegedi és a debreceni kerületeknél haladta meg a járőrök száma az állóőrsegeket. E kerületeknél a járőrök és állóőrsegek megközelítőleg 60 és 40%-os arányban oszlottak meg. A többi kerületnél fordított helyzet alakult ki.²⁸

1935-ben a M. Kir. Határőrségnél szervezetmódosítást hajtottak végre. Ennek során az amúgy is névleges függőségi viszonyban lévő határőrezredek teljes egészében elválasztották a határőrkerületektől. A határőrkerület-parancsnokságok, csapattest-parancsnokság jellegűek kaptak. A határőr kerületparancsnokságok felett a vegyesdandár-parancsnokságok azonos hatáskört gyakorolhattak, mint a szervezetszerű honvédségi alakulataiknál.

A határőr osztályokat határbiztosító osztályokká szervezték. Az új határbiztosító osztályok gazdasági hivatallal, valamint egy árkász- és egy rádiós rajjal gyarapodtak.

Kerületenként három-négy határbiztosító osztályt alakítottak ki, összesen 24-et. A határbiztosító osztályok alárendeltségébe kettő-öt határügyi tiszt tartozott. Összesen 70 határügyi tiszt helyet hoztak létre.²⁹ Az ő parancsnokságuk alatt álló, kettő-öt őrs képezett egy alosztályt. Összesen 157 határőr őrs működött. A határbiztosító osztályok alárendeltségébe helyeztek egy-egy határbiztosító szárnyat (zászlóaljzat). A határbiztosító szárnyakat elkülönítették a kerületek többi alakulataitól. Ezek már a határvédelem erőihez tartoztak. A határszolgálatosok és a határbiztosító szárnyak állomáshelyeit, a határbiztosító osztályparancsnokságok székhelyeire telepítették.

1937-ben a 7 határőrkerület 24 biztosító osztályból, 70 határügyi tiszt alosztályból és 155 határőr őrsből állt. A M. Kir. Határőrség személyi állománya ekkor a határbiztosító szárnyak kivételével 7314 főt foglalt magába. Ebből a létszámból a konkrét határszolgálatos (határőrizeti) feladatokat, illetve azok irányítását 5734 fő végezte.³⁰

4.1. Határőrség a déli határszakaszon

A déli határon 3 kerületben 19 szakaszban 45 őrs került elhelyezésre. A déli végeken a 3. Szombathelyi határőr kerületben (amely zömmel a nyugati irányt fedte le) a 3/I. Körmentői határbiztosító osztályparancsnokság (hb. opk.) alárendeltségében a 3/3 Szentgottárdi szakasz tartozott a 9. Szentgotthárdi, 10. Alsószőlőközi, 11. Felsőszőlőközi, 12. Apáttistvánfalvai őrssel. A 3/III. Nagykanizsai hb. opk. alárendeltségében a 3/7. Óriszentpéter szakasznál a 13. Kotormányi, a 14. Magyarszombatfai, a 15. Szentgyörgyvölgyi őrs. A 3/8. Lenti szakasz alá a 16. Nemesnépi, a 17. Lenti, a 18. Lendvaujfalusi, a 19. Felsőszemenyei őrs tartozott. A 3/9. Murakeresztúri szakaszt a 20. Letenyi, a 21. Tótszerdahelyi őrsök alkották. A 3/II. Nagyatád hb. opk. alárendeltségében a 3/4. Gyékényesi szakaszt a 23. Légrad vasútállomási, a 24. Gyékényesi és a 25. Berzence őrs alkotta. A 3/5 Babocsa szakasz alárendeltségében a 26. Vízvári, a 27. Babócsai őrs tartozott. A 3/6. Barcsi szakaszt a 28. Barcsi, a 29. Krancsevica pusztai őrs alkotta.

A 4. Pécsi határőrkerületben Pécsen két határőrbiztosító osztályparancsnoksága volt. A 4/I. Pécsi hb. opk. alárendeltségében a 4/1. Sellyei szakaszt az 1. Drávasztári, a 2. Lajos pusztai, a 3. Darócihalmai őrs, a 4/2. Siklósi szakaszt a 4. Drávaszabolcsi, az 5. Oldi őrs alkotta. A 4/II. Pécsi hb. opk. alárendeltségében 3 szakasz működött. A 4/3. Magyarbolyi szakaszt a 6. Berementi, a 7. Ilocai őrs, a 4/4. Nagynyárádi szakaszt a 8. Sároki őrs, a 4/5. Mohács szakaszt a 9. Udvardi, a 10. Izabellaföldi őrs alkotta. A 4/III. Bajai hb. opk. alatt 4 szakaszban voltak az őrsök szervezve. A 4/6. Bácsvaskúti szakaszt a 11. Karapancai, a 12. Hercegszántói, a 13. Garai őrs, a 4/7. Bácsbokodi szakaszt a 14. Katymári, a 15. Madarasi őrs, a 4/8. Bácsalmási szakaszt a 16. Kunbajai, a 17. Csikéria őrs, a 4/9. Tompai szakaszt a 18. Tompai, a 19. Kelebiai őrs alkotta.

Az 5. Szegedi határőrkerületben a 5/I. Szeged hb. opk. alatt a 3 szakasz volt. Az 5/1. Alsóközponti szakaszt a 18. Szegedátokháza, az 1. Bokortanyai, a 2. Alsóközponti őr alkotta. Az 5/2. Szentmihályteleki szakasz alatt a 3. Röszei őr, az 5/3. Szőregi szakasz alatt a 4. Szőregi, és az 5. Kübekháza őr volt beosztva.³¹ Az őrök 30 főek voltak.

5. Határőrizet III. – határvadászok 1938–1945

A körülményekből fakadóan a magyar határőrizet militarizálódott. 1938. október 1-jétől a Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, ahol határvadász (hv.) alakulatokká szerveződtek és a határőrizet mellett a határvédelmet is, ellátták. A kettős szervezésű Határőrség egyik része alkalmas volt a zöldhatár őrizetére, másik része rendes gyalogalakulat volt, tüzérséggel, aknavetőkkel. Ezzel viszont a Magyar Királyi Honvédség feladatától rendszeridegen tevékenységet ellátó szervezet is a véderő részévé vált.

A határvadászok határszolgálatos része, akik a határőrizeti feladatokat ellátták, 9475 főt tett ki. A terület-visszacsatolások nyomán a magyar állam határait 14 048 fő őrizte, ha csak a határőr-határvadász létszámnövekedést vesszük figyelembe. A visszacsatolások nyomán megnőtt államhatárokon azonban a határőrizetben részt vevő társszervezetek is nagyobb létszámmal vettek részt. Ebből fakadóan a terület-visszacsatolások után 22 628 fő vett részt a magyar határőrizetben.³²

1938-ban 8 határvadász dandár állt fel a területileg illetékes hadtestparancsnokság alárendeltségében, amely 24 hv. zászlóaljából, 24 portyázó századból, 7 hv. kerékpárosszázadból, 17 hv. ágyúsütegből állt.³³

5.1. Határvadászok a déli határszakaszon

1940-ben a déli határon a következő hadrendi számozású határvadász-alakulatok helyezkedtek el. A III. Szombathelyi hadtest területén működött az 53. határvadász portyázó zászlóalj, amelynek parancsnoksága Keszthelyre települt. Négy századából három a déli – jugoszláv – irányban kapott feladatot. A 53/2. Körmenyi portyázó század alárendeltségében kilenc őr az osztrák határ irányában tevékenykedett. Négy őre, a 10. Alsószölnöki, a 11. Felsőszölnöki, 12. Apátisvánfalvai és a 13. Szalafő (Pityerszer) őr a déli határon települt.

A Lentiben állomásozó 53/3. határvadász portyázó század alá: az 1. Dávidháza, 2. Magyarzombafai, 3. Szentgyörgyvölgyi, 4. Nemesnépi, 5. Szentistvánlaki, 6. Rédicsei, 7. Lendvadedesi, 8. Tornyiszentmiklósi őr tartozott. A zászlóalj negyedik századát a Nagykanizsai 53/4. portyázó század alkotta, öt őrssel: az 1. Murakereszemenye, 2. Letenye, 3. Tótszerdahely, 4. Murakersztúr, 5. Légrád vasútállomás.

A IV. Pécsi hadtest területén működött az 54. határvadász portyázó zászlóalj. Az 54/1. Gyékényesi század őrsői az 1. Gyékényesi vasútállomási őr, a 2. Gyékényesi, 3. Berzenicei, 4. Somogyudvarhelyi voltak. Az 54/2. Szigetvári határvadász század működési területén kilenc őr működött: 1. Vízvár, 2. Babócsa, 3. Barcs, 4. Drávatamás, 5. Tótújfalu, 6. Felsőszentmárton, 7. Drávasztára, 8. Zaláta, 9. Darócihalma.

A harmadik határvadász század (54/3.) parancsnoksága Villányban települt. Őrsői: 1. Kémes, 2. Drávaszabolcs, 3. Maty, 4. Old, 5. Beremend, 6. Ilocska, 7. Kislipó (ideiglenesen iparvita puszta), 8. Sárok, 9. Erdőföld puszta, 10. Udvar, 11. Kölked, 12. Izabellaföld voltak.

Az V. Szegedi hadtest területén működött a 16. határvadász zászlóalj, parancsnoksága és az első százada (16/1.) Bajára települt. Őrsői: 1. Bácsvaskút, 2. Hercegszántó, 3. György puszta, 4. Gara, 5. Kövesd major, 6. Katymár, 7. Flórapuszta, 8. Madaras, 9. Mosztona puszta, 10. Kunbaja, 11. Csikéria, 12. Csajkássor, 13. Tompa, 14. Kelebia voltak. A zász-

lólaj 2. és 3. határvadász százada Szegeden volt. A 16/2. század őrszei: az 1. Gátsori iskola, 2. Átokháza, 3. Bokortanya, 4. Feketetanya, 5. Alsóközpont, 6. Széksóstói iskola, 7. Röszeke voltak. A 16/3. század négy őrssel: az 1. Őszentiváni, 2. Szőregi, 3. Kübekháza, 4. Aladár majori működöt.³⁴

6. Határvédelem elve és gyakorlata

A határőrizetet és határvédelmet különböző szolgálati utasítások szabályozták. A határszolgálat I. fokozata a „Határszolgálat rendes viszonyok között” volt. A rendes viszonyok a normális „béke”-állapotokat jelölte. Ez volt az alapszolgálat. A Határszolgálatot a határőrség és a közrendészeti szervek utasításainak megfelelően végezték. Az összekötetés biztosításra nagy hangsúlyt fektettek. A földi figyelés megszervezésére, magasfigyelők saját hatáskörben (községek közreműködésével stb.) való létesítése és az éjjeli figyelés előkészítésére nézve a határőrkerületeknek minden lehető el kellett követni, állt az utasításban. A figyelőrendszer már békében a Határvédelem szükségletei szerint telepítették.

A határszolgálat II. fokozata a „Fokozott Határszolgálat” volt. Ez általában megegyezett a rendes viszonyok közötti Határszolgálattal, csak az ellenőrzés intenzitása, mértéke nagyobb, amelyet a határügyi tisztek a járőrszolgálat sűrítésével értek el. Fokozott Határszolgálat elrendelése után minden kiképzést beszüntettek és az összes rendelkezésre álló erőt a járőrözésnél „külszolgálatban” alkalmazták. A határőrség esetenkénti megerősítését más alakulatokkal csak a vegyesdandár parancsnokság rendelhette el.

A határszolgálat III. fokozata a „Határzár” volt. A határzár elrendelésének részleteire vonatkozó utasítás megérkezései a határon átvezető minden utat azonnal és megbízhatóan lezártak. A biztosító osztagok 5 főből álltak. Határzár esetén a határőrség teljes állomány a járőrözésnél a „külszolgálatban” működött közre. A határőrség tervezett megerősítését a vegyesdandár parancsnokság külön rendelte el. A határzár elrendelése estén tervbe vett, és előkészített katonai szempontból fontos műtárgyak (utak, vasutak, távíróvezetékek stb.) megrongálására, megsemmisítésére vonatkozó parancsot csak a vezérkar főnöke adhatta ki.

A határszolgálat IV. fokozata a „Határvédelem” volt. A Határvédelem a Határszolgálat legfontosabb és „legéletbevágóbb” legmagasabb fokozata volt. A mozgósítást (az akkori elnevezéssel „felriasztás”) megelőző Határvédelem elrendelésével a hadiállományra való feltöltést azonnal automatikusan kell végrehajtani.³⁵ A mozgósítás elrendelésével a Határvédelem azonnal automatikusan életbe lépett.

Csendőr, rendőr és pénzügyőri szerveknek a határövbbe eső részei mozgósítás elrendelésekor annak a határügyi tisztnek a parancsnoksága alá lépnek, kinek területén szolgálatot teljesítenek. Azonban figyelemmel kellett lenni a mozgósítás alatti feladataikra.

Abban az esetben, ha a Határvédelem elrendelését Határzár előzte meg, akkor az ott igénybe vett közrendészeti megerősítés a határbiztosító alakulatok feltöltésének befejezésével, egységeikhez vonulnak be. Határvédelem elrendelése után a Határszolgálat különleges rendelkezései, pl.: naplóvezetés stb. érvénybe léptek.

Minden Határvédelmi egység, őrsig bezárólag önállóan, saját körletében elrendelte a felderítést. A közrendvédelmi erőket eredeti feladatuk teljesítése mellett rend fenntartására is alkalmazhatták. Ők csak mozgósítás elrendelésékor kerültek a területileg illetékes határügyi tisztek alárendeltségébe.

Külön intézkedéseket adtak ki a műszaki munkálatokra, a híradásra és a híradó berendezésekre vonatkozóan, az anyagi (logisztikai) intézkedésekre. Kémelhárításra és hírszerzésre is külön intézkedtek. A jugoszláv hadseregről külön tájékoztatót adtak ki.

A katonai vezetés a határövből lakó megbízhatatlan – ellenséges érzelműnek ismert és valamilyen okból nyilvántartott – polgári egyéneknek a határövből való eltávolítására nagy

súlyt helyezett. Számoltak azzal, hogy a jugoszláv hadsereg ezekből, az elemekből külön szervezetet akarnak kiépíteni határövbén. Ezért a Határvédelem esetén „ezen egyének azonnali kiemelése és ezekkel szembeni kíméletlen fellépés honvédelmi érdek”. Ezen egyének elfogását és a csendőrségnek való átadására külön szabályozták. A csendőrség feladata volt, hogy összegyűjtse és a felállítandó internáló táborokba szállítsa. Az előkészítő munkálatokat (szemrevételezés, kijelölés) az állomásparancsnokságnak kellett elvégeznie. Ugyancsak tervezték az internáltak felügyelet alatti munkába állítását is.³⁶

A határvédelmi tervekben, illetve intézkedésekben foglaltakat a végrehajtásra kijelölt csoportokkal, személyekkel állandóan gyakorolták, alkalmas megbeszéléseken, gyakorlati foglalkozásokon természetesen anélkül, hogy a legénységi állományukat a gyakorlat konkrét céljáról tájékoztatták volna.

A katonai vezetés a határvédelemre kikülönített, illetve a mozgósított alakulatok oldalának és hátának biztosítására „községi osztagok” szervezését is tekintetbe vette. Ezek egyrészt az ellenség rajtaütéseinek kivédésére is felkészültek. A Községi osztagok célja a határbiztosító századok körletében, a határövbén, kellő mélységben egy összefüggő, ellenőrző szervezet létesítése volt.

A községi osztagokat a határmenti községekben lévő, a nem hadköteles évfolyamokba tartozó egyénekből, megszervezett, de be nem vonult tűzoltókból, erdő- és mezőőrökből, 15 évesnél idősebb leventékből kellett létrehozni. Ezen belül tervezték megalakítani a határvédelmi erődítésekbe bevont rögtönzött munkásalakulatokat is.

Községi osztagok feladata kizárólag a megfigyelés, helységbiztosítás figyellel, figyelő őrszolgálat, kémelhárítás, zavarkeltés és pánik megakadályozása, gyűjtogatások, kártevések elhárítása, illetve azok bekövetkezésekor, elhárításukban való közreműködés, összekötő szolgálat ellátása, a műszaki munkákhoz munkaerő biztosítása és a műszaki munkák elvégzése, az anyagi utánszállító szolgálatban való közreműködés volt. Az osztagokat nem látták el katonai fegyverrel, ruhával, ezért „öket a harcmező közelében alkalmazni nem szabad” – írta elő az utasítás.

A Határvédelem elrendelésekor (amikor a határvédelmet nem előzte meg a mozgósítás) és mozgósítással életbelépő Határvédelem (a mozgósítás elrendelésével automatikusan életbe lép a Határvédelem) esetén a határövbé eső összes községekben a határőr kerületparancsnokság irányítása mellett a határügyi tisztek megalakítják a helyi közigazgatási vezető közreműködésével. A határügyi tisztek a körletükbe eső községek közigazgatási előjárói-val az osztagok felállítását megbeszélték, szolgálat útjaik alkalmával azokat esetenként ellenőrizték. Az év folyamán a közigazgatási vezetők az osztagokat időnként összeállították. A beszervezett egyénekről a határügyi tiszt és illetékes közigazgatási közeg névjegyzéket vezetett. A névjegyzéket március 10-ig felterjesztették a kerületparancsnoksághoz.

Az osztagoknak a Határvédelem 6. órájától együtt kellett lenniük. Ettől az időponttól kezdve alkalmazásukat és irányításukat tekintve alárendelték a területileg illetékes határbiztosító század parancsnoknak (Határügyi tisztnek). A határügyi tiszteknek gyakorlatilag legalább évente egyszer ellenőrizni kellett az összes községi osztagok működését. Minden egyes községi osztagról, elhelyezésükről, helyi speciális alkalmazásukról, felszerelésükről (a helyben összeszedhető polgári, vadász és zsebfegyverekkel való ellátásukról) jelentést kellett tenni.

Az elmondottak alapján tervezték és szervezték meg a M. Kir. Honvédség határmenti alakulatainak alkalmazását a közbiztonsági szervek bevonásával a határvédelem területén, az alacsony intenzitású fegyveres konfliktustól a háborúvá váló eszkalálódásáig.

A határőrség, a határ vadászok mint a honvédség része, intenzíven részt vett a jugoszláv katonai potenciál felderítésében. Különösen kiemelkedő szerepe volt a jugoszláv határ mentén kiépült kiserőd-rendszer felderítésében.³⁷

7. Honvédelmi határsáv

A határsáv fogalmát a magyar jogban a honvédelemről szóló 1939. II. tc. vezette be. A hivatkozott törvény szerint a határsáv alatt a határterületnek a határvonalhoz közel eső, meghatározott mélységű részét értjük, ahol a határrendi, határvédelmi érdekből államigazgatási korlátozásokat rendel el az erre vonatkozó jogszabály.³⁸

Magyarország határai a trianoni békeszerződés következtében „nyitottak” voltak. Ezért – követte a szomszédos államokat – állambiztonsági szempontból olyan rendszabályokat kellett bevezetni, amelyek alkalmasnak látszottak arra, hogy területéről a nemkívánatos elemeket távol tudja tartani. Így került az előkészítés alatt lévő honvédelmi törvénybe az a felhatalmazás, amely a magyar kormány számára lehetővé tette a határ mentén egy bizonyos terület kijelölését, és e területen állambiztonsági szempontból különleges rendelkezések életbe léptetését. E különleges rendelkezések egyrészt az ingatlanok, másrészt az idegenforgalom (szállók, panziók), és a vendéglátóipar (italmérési jog) engedélyezése tekintetben tartalmaztak korlátozásokat.³⁹

A magyar kormány 1939. november 22-én a 10.640/1939. M.E. rendeletével kijelölte a határsávot. A rendeletben felsoroltak alapján megállapítható, hogy a határsávot az ország akkori teljes határa mentén jelölték ki.⁴⁰ A déli határszakaszon: Németlad É., Szentlőrinc D., Pécs D., Bátaszék É., Baja Szentistván É., Jánoshalma É., Kiskunhalas D., Hódmezővásárhely D., Csanádapáca D., Mezőberény K.⁴¹ A határsáv kijelölésénél más szempontokat is figyelembe vettek.⁴²

8. Déli határszakasz határőrizete az országgyarapítás után

Az országgyarapítás során 1941-ben Muraköz és a délvidék visszatérésével a határőrizeti struktúra is módosult. 1942-ben határvadász erők elhelyezése a déli országhatár mentén a következő volt: A III. Szombathelyi hadtest területén az 53. portyázó zászlóalj alárendeltségében az 53/2. Kőrmendi portyázó század a 10. Alsószölnöki, a 11. Felsőszölnöki, a 12. Kuzmai őrssel. Az 53/3. Muraszombati portyázó század 9 őrssel: 1. Dióslak, 2. Vashidegkút, 3. Véghely, 4. Szécsénykút, 5. Murahely, 6. Muramelence, 7. Ráckanizsa, 8. Határőr, 9. Drávamogyorósd. A 53/4. Csáktornya portyázó század az 1. Pusztafai, 2. Tótfalui, 3. Drávadiósi, 4. Perlaki, 5. Szentmáriai, 6. Alsódomború, 7. Légrádi őrssel.

A IV. Pécsi hadtest területén lévő 54. pécsi portyázó zászlóalj 3 századdal. Az 54/1. Gyékényesi portyázó század 4 őrssel: 1. Gyékényesi vasútállomás, 2. Gyékényes, 3. Berzence, 4. Somogyudvarhely. Az 54/2. Szigetvári portyázó század 9 őrssel: 1. Vizvár, 2. Babocsa, 3. Barcs, 4. Drávatamási, 5. Tótújfalu, 6. Felsőszentmárton, 7. Drávasztára, 8. Zaláta, 9. Darócihalma. Az 54/3. Villányi portyázó század 11 őrssel: 1. Kémes, 2. Drávaszabolcs, 3. Maty, 4. Torjanc, 5. Új-Bezdán, 6. Új-Bolmány, 7. Csemely őrház, 8. Dárda, 9. Jenőfalva, 10. Bélye (ideiglenes), 11. Kopács (ideiglenes).

Az V. Szegedi hadtest területén volt a 16. Újvidéki határvadász zászlóalj két százada, a 16/1. portyázó század négy őrssel: 1. Gombos, 2. Vajszka, 3. Bácsújlak, 4. Palánka. A 16/2. Újvidéki portyázó század öt őrse: 1. Dunacséb, 2. Ujfutak, 3. Újvidék, 4. Kabol, 5. Sajkáslak.

Az 53. Zentai határvadász zászlóalj három százada, az 53/1. portyázó század őrsei: 1. Titel, 2. Mozsar, 3. Zsablya, 4. Csurog, 5. Ó-becse. Az 53/2. Magyararkanizsai portyázó század alatt hét őrs volt: 1. Mohol, 2. Zenta, 3. Magyararkanizsa, 4. Ószentiván, 5. Szőreg, 6. Kübekháza, 7. Kiszombor.⁴³ Ez után a határőrizet szervezete már nem változott.

JEGYZETEK

1. Bencsik P. (2003): A magyar úti okmányok története 1867–1945. Bp. 2003.
2. Suba J. (2005a): A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között IN: „Az ezer éves magyar rendvédelem” Rendvédelem-történeti füzetek XI. évf./14. sz. Budapest 2005. 133–139. p.
3. Vizi L. T. (2010a): A trianoni diktátum aláírója: a politikus Benárd Ágoston. Közép-Európai Közlemények. III. évf. 3. szám. 2010/3. No. 10. 67–79. p.; Vizi L. T. (2010b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak a személyéről. Közép-Európai Közlemények. III. évf. 4. szám. 2010/4. No. 11. 109–132. p.
4. Gulyás László (2005): A versailles-i békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Glück Róbert, Gyimesi Gergely (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs 2005. 17–25. old.
5. Suba J. (2005b): Határmenti forgalom szabályozása Magyarországon a két világháború között. IN: A Kárpát-medence politikai földrajza IV. magyar politikai földrajzi konferencia. Pécs, 2004. okt. 7–8. (szerk: Pap Norbert–Végh Andor) Pécs 2005. 110–118. p.
6. Suba J. (2005b): i. m.; Suba J. (2001a): Kishatárforgalom szabályozása Magyarország déli határán a II. Világháború alatt (Magyar–Horvát határszéli forgalom) (1941–1945) IN: Az átalakuló Balkán politikai földrajzi kérdései (II. Magyar politikai földrajzi Konferencia) Pécs, 2001. 64–82 p.
7. Suba J. (2005b): i. m.
8. Suba J. (2009a): A határörizet kialakulása a déli végeken 1919–1921 IN: „Mire lehullanak a levelek...” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. (szerk.: Ravasz István) Bp. 2009. (1–195 p.) Hadtörténeti Intézet és Múzeum 132–141. p.
9. 1.259/eln.-1920. HM rendelet a végrehajtó határrendészeti és a katonai határörizeti szolgálat ellátása csendőrség által.
10. A csendőrség rendes szolgálati teendői voltak: minden büntetendő cselekmény (büntett, vétség, kihágás), megakadályozása, a bekövetkezett bűncselekményről tudomást szerezni, azokat nyomozni, kideríteni, az illetékes hatóság felé feljelentést tenni; A bűncselekmények elkövetőit kipuhatolni, a törvények áthágóit figyelmeztetni, meginteni, büntetés végett feljelenteni, a tettéseket elővezetni, elfogni, az illetékes hatóságnak átadni; szabályrendeletek áthágóit figyelmeztetni; a közbiztonságot zavaró csoportosulást megakadályozni; a személy és vagyonbiztonságot fenntartani; mindennemű rendellenes eseményről tudomást szerezni, tűz, holttest stb.; közterületeken a rendet fenntartani; katonaszökevényeket elfogni, a honvédparancsnokságokhoz kísérni; a nyomozó-levéllel üldözötteket elfogni; a köztárgyakra éberem figyelni vasút, távírda közterületi fák, csatornák, közjelzések stb.; a községi éjjeli őrök portyázását ellenőrizni. Cs-1. Utasítások a m. kir. csendőrség számára. I. Szervezeti utasítás, II. Szolgálati utasítás, III., Határszéli szolgálati utasítás Budapest, 1912.
11. Következő feladataik voltak: figyelemmel kísérni a határon átkelőket; megakadályozni az államellenes nyomtatványok becsempészését; megfigyelni az idegen politikai ügynököket; ellenőrizni a külföldiek bejelentkezését és lakhatásukat. Megakadályozni a kémkedést; a szomszéd állam lakói részéről. Megakadályozni; a személyek és tárgyak elleni erőszakos cselekedeteket, a kitiltott személyek belépését megakadályozni az ország területére; bűncselekmény elkövetése miatt keresett személyek letartoztatását a határmentén eszközölni; a toloncokat kísérni. Fegyver, lőszer, robbanóanyag behozatalát megakadályozni; hadköteles egyének kiszökését megakadályozni; a kerítést, a nöcsempészést megakadályozni. A határszéli vasúti, gőzhajó állomásokon szolgálatot ellátni; a határszélen lévő szállodákat ellenőrizni; az útlevél szabályok betartását ellenőrizni; a csempészést megakadályozni; a tiltott kivándorlást megakadályozni. Cs-1. Utasítások a m. kir. csendőrség számára III. Határszéli szolgálati utasítás 1. §.
12. Suba J. (2009a): i. m.
13. Működését „Utasítás a katonai-határörizet tárgyában” című szolgálati könyv határozványai szerint hajtotta végre.
14. 1921. augusztus 25-én a 6 200/1921. ME. számú rendelet 12. §-a, és a M. Kir. Pénzügyminiszter 114 400/1921. számú körrendelete alapján alakult meg a M. Kir. Vámőrség.

15. A határőrizeti szolgálat ellátásáról már a M. Kir. Nemzeti Hadsereg 1921. március elsejei hadrendjében található számszerű adatok a létesítendő M. Kir. Vámőrség egyes alakulataira, előkészítő törzseire vonatkozóan. Több adat bizonyítja, hogy ezt a dátumot a továbbiakban ország-szerte a M. Kir. Vámőrség megalakulásának napjaként ünnepelték. (Suba J.)
16. Suba J. (2007a): Rendőrség, Csendőrség Honvédség határvédelmi funkciói a magyar Királyságban IN: Pécsi Határőr tudományos Közlemények. Tanulmányok a Határőrség és rendőrség – az integrált rendvédelem című nemzetközi tudományos konferenciáról (szerk.: Hautziger Zoltán) Pécs, 2007. 221–229. p.
17. Suba J. (2006a): Gyepűtől a honvédelmi határsávig IN: „A nagy terek politikai földrajza” V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Pécs. 2006. november (szerk.: Reményi Péter–Szebényi Veronika) PTE TTK FI. Pécs 2008. 405–417. p.
18. Suba J. (2001b): A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században. IN: „A Nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre” Rendvédelem-történeti Füzetek. IX. évf. 10. szám. Budapest, 2001, 167–173. p.
19. Parádi J. (1995): A magyar rendvédelem története. Budapest, 1995.
20. Suba J. (2009b): A magyar határőrizeti struktúra változásai és a déli határszakasz IN: Balkán füzetek különszám II. (szerk. M. Császár Zsuzsa) 222–232. p. Pécs TTK FI KMBTK 2009.
21. Csüllög G. (2007): Regionális ütközőterek a Délvidéken (a 19–21. századi folyamatok történeti gyökerei) IN: Gulyás L.–Gál J. (szerk.): Európai kihívások IV. Nemzetközi tudományos konferencia. Szeged, 2007. 601–605. p.
22. A M. Kir. Vámőrségi alakulatok elhelyezése. (1929. augusztus hó 1-jei helyzet.) Hadtörténeti Térképtár. B XV c 345. M. 1 : 500 000 H. n. 1929. K. n. 106 × 77,5 cm. Szín. Jelm.
23. A M. Kir. Vámőrségi alakulatok elhelyezése. (1930. január hó 1-jei helyzet.) Hadtörténeti Térképtár. B XV c. 346. M. 1 : 500 000 H. n. 1930. K. n. 106 × 76,5 cm, fénymásolat. Jelm.
24. A M. Kir. Vámőrségi alakulatok elhelyezése. (1929. augusztus hó 1-jei helyzet.) Hadtörténeti Térképtár. B XV c. 345. M. 1 : 500 000 H. n. 1929. K. n. 106 × 77,5 cm. Szín. Jelm.
25. Suba J. (2009b): i. m.
26. Parádi J. (1995): i. m.
27. Uo.
28. Parádi J. (1991): A magyar állam határőrizete 1920–1941. Kandidátusi értekezés. (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1991, 13–27.p.
29. Uo.
30. Suba J. (2009b): i. m.
31. HM. 10 000/el.n.1/a.-1937. A. m. kir. határőrkerületek csapatainak területi elhelyezése HL. HM iratok.
32. Parádi J. (1995): i. m.
33. Csima J. (1961): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945) HM. Központi Irattár kiadása Bp. 1961.
34. HM. 40 400/el.n.1/a.-1940. A m. Kir. Honvédség csapatainak területi elhelyezése Közli: Csima János: Adalékék a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945) HM. Központi Irattár kiadása Bp. 1961.
35. A mozgósítás korabeli – rejtési célból történő – megnevezése „felriasztás” volt. A mozgósításnak két fajtája van: Az általános mozgósítás a hadihadrendnek teljes hadiállománnyra való megalkulását jelentette. A részleges mozgósításkor a haderőnek csak bizonyos seregtestei vagy fegyvernemei egészülnek ki hadiállománnyra. A hadrendnek fokozatai voltak: békehadrend–békeállománnyal, békehadrend–hadiállománnyal, hadihadrend–békeállománnyal és hadihadrend–hadiállománnyal.
36. Suba J. (2007a): i. m.
37. Suba J. (2005c): A kisantant államok határmenti erővonalai (hatalmi-politikai katonai összefüggései) IN: „Gyepük, várak, erődítmények és egyéb honvédelmi létesítmények a Kárpát-medencében (895–1920) Dr. Frisnyák S–Dr. Csihák Gy. (szerk.:) Nyíregyháza–Zürich 2004. 205–215. p.; Suba J. (2008): Erődök védelmi rendszerek a Dráván innen és túl, 1938–1955 között IN: „A Baranyai államhatár a XX. században A Pécsi Tudományegyetemen 2008. február 15-én megtartott nemzetközi konferencia előadásai. Bp. 2008. 59–68. p.

38. A törvény 229. §-a felhatalmazta a honvédelmi minisztériumot, hogy a mindenkori szükségleteknek megfelelően rendelettel jelölje ki azt a területet, amelyet – a törvény értelmében – az ország határa mentén fekvő területek, határsávnak kell tekinteni. Ez a felhatalmazás, illetve ennek törvényben való rögzítése a szomszédos államok korábban kelt hasonló (nemzetvédelmi) törvényekben foglalt – az 1939. évi honvédelmi törvényünk vonatkozó rendelkezéseinél sokkal szigorúbb – szabályai nyomán, mintegy a viszonyosság kényszerítő hatására történt (Suba J. 2006a)
39. Suba J. (2006a): i. m.
40. Suba J. (2005a): i. m.
41. A honvédelemről szóló 1939. II. T. C. 229 §-ban foglalt felhatalmazás alapján kiadott és a 10 640/939. M. E. számú rendelettel meghatározott határsáv térképe. Hadtörténeti Térképtár. B XV c. 363. M. 1 : 400 000 H. n. [1939] K. n. 2 csatl. tl.: 167 × 109 cm. Szín. Magyarország határsávtérképe.
42. Ez a határsáv – a tulajdonképpen szintén határsávnak számító délvidék (11 475 km²) nélkül – körülbelül 76 400 km², tehát az ország egész területének (160 400 km²) majdnem fele. (Suba J. 2005a).
43. HM. 42 000/el.n.1/a.-1942. A m. Kir. Honvédség csapatainak területi elhelyezése, Közli: Csima János: Adalékek a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945) HM. Központi Irattár kiadása Bp. 1961.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bencsik P. (2003): A magyar úti okmányok története 1867–1945. Bp. 2003.
- Csima J. (1961): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945) HM. Központi Irattár kiadása Bp. 1961.
- Csüllög G. (2007): Regionális ütközőterek a Délvidéken (a 19–21. századi folyamatok történeti gyökerei) IN: Gulyás L.–Gál J. (szerk.): Európai kihívások IV. Nemzetközi tudományos konferencia. Szeged, 2007. 601–605. p.
- Gulyás László (2005): A versailles-i békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Glück Róbert, Gyimesi Gergely (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs 2005. 17–25. old.
- Parádi J. (1991): A magyar állam határörizete 1920–1941. Kandidátusi értekezés. (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1991, 13–27. p.
- Parádi J. (1995): A magyar rendvédelem története. Budapest, 1995.
- Suba J. (2001a): Kishatárforgalom szabályozása Magyarország déli határán a II. Világháború alatt (Magyar–Horvát határszéli forgalom) (1941–1945) IN: Az átalakuló Balkán politikai földrajzi kérdései (II. Magyar politikai földrajzi Konferencia) Pécs, 2001. 64–82 p.
- Suba J. (2001b): A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században. IN: „A Nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre” Rendvédelem-történeti Füzetek. IX. évf. 10. szám. Budapest, 2001, 167–173. p.
- Suba J. (2005a): A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között IN: „Az ezer éves magyar rendvédelem” Rendvédelem-történeti füzetek XI. évf./14. sz. Budapest 2005. 133–139. p.
- Suba J. (2005b): Határmenti forgalom szabályozása Magyarországon a két világháború között. IN: A Kárpát-medence politikai földrajza IV. magyar politikai földrajzi konferencia. Pécs, 2004. okt. 7–8. (szerk: Pap Norbert–Végh Andor) Pécs 2005. 110–118. p.
- Suba J. (2005c): A kisantant államok határmenti erődvonalai (hatalmi-politikai katonai összefüggései) IN: „Gyepük, várak, erődítmények és egyéb honvédelmi létesítmények a Kárpát-medencében (895–1920) Dr. Frisnyák S–Dr. Csihák Gy. (szerk.:) Nyíregyháza–Zürich 2004. 205–215. p.
- Suba J. (2006a): Gyepütől a honvédelmi határsávig IN: „A nagy terek politikai földrajza” V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Pécs. 2006. november (szerk.: Reményi Péter–Szebényi Veronika) PTE TTK FI. Pécs 2008. 405–417. p.

- Suba J. (2007a): Rendőrség, Csendőrség Honvédség határvédelmi funkciói a magyar Királyságban IN: Pécsi Határőr tudományos Közlemények. Tanulmányok a Határőrség és rendőrség – az integrált rendvédelem című nemzetközi tudományos konferenciáról (szerk.: Hautziger Zoltán) Pécs, 2007. 221–229. p.
- Suba J. (2008): Erődök védelmi rendszerek a Dráván innen és túl, 1938–1955 között IN: „A Baranyai államhatár a XX. században A Pécsi Tudományegyetemen 2008. február 15-én megtartott nemzetközi konferencia előadásai. Bp. 2008. 59–68. p.
- Suba J. (2009a): A határőrizet kialakulása a déli végeken 1919–1921 IN: „Mire lehullanak a levelek...” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. (szerk.: Ravasz István) Bp. 2009. (1–195 p.) Hadtörténeti Intézet és Múzeum 132–141. p.
- Suba J. (2009b): A magyar határőrizeti struktúra változásai és a déli határszakasz IN: Balkán füzetek különszám II. (szerk. M. Császár Zsuzsa) 222–232. p. Pécs TTK FI KMBTK 2009.
- Vizi L. T. (2010a): A trianoni diktátum aláírója: a politikus Benárd Ágoston. Közép-Európai Közlemények. III. évf. 3. szám. 2010/3. No. 10. 67–79. p.
- Vizi L. T. (2010b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak a személyéről. Közép-Európai Közlemények. III. évf. 4. szám. 2010/4. No. 11. 109–132. p.

Térképek

- A M. Kir. Vámőrségi alakulatok elhelyezése. (1929. augusztus hó 1-jei helyzet.) Hadtörténeti Térképtár. B XV c. 345. M. 1 : 500 000 H. n. 1929. K. n. 106 × 77,5 cm. Szín. Jelm.
- A M. Kir. Vámőrségi alakulatok elhelyezése. (1930. január hó 1-jei helyzet.) Hadtörténeti Térképtár. B XV c 346. M. 1 : 500 000 H. n. 1930. K. n. 106 × 76,5 cm, fénymásolat. Jelm.
- A honvédelemről szóló 1939. II. T. C. 229. §-ban foglalt felhatalmazás alapján kiadott és a 10 640/939. M. E. számú rendelettel meghatározott határsáv térképe. Hadtörténeti Térképtár. B XV c 363. M. 1 : 400 000 H. n. [1939] K. n. 2 csatl. tl.: 167 × 109 cm. Szín. Magyarország határsávtérképe.